

Vývoj osídlení na městišti Lossiovského paláce (Lidový dům) v Hybernské ulici od vrcholného středověku do časného novověku

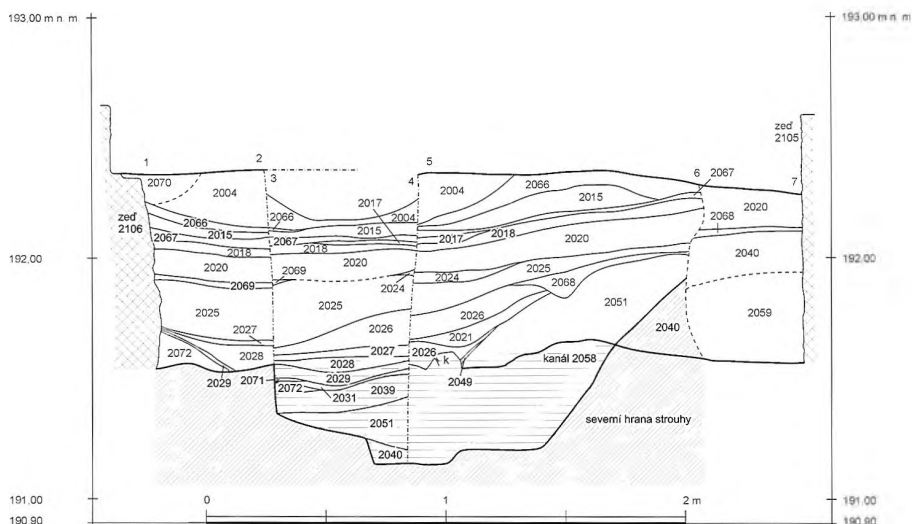
KATEŘINA HANZLÍKOVÁ & PETR JUŘINA

Záchranný výzkum provedený společností Archaia přinesl množství informací o dosud neznámých terénních situacích v celém zkoumaném areálu. Výsledky místopisného studia a archeologického výzkumu na městišti Lidového domu spolu zajímavým způsobem korespondují. V řadě případů se podařilo ztotožnit skutečnosti známé z historie objektu (*Píša 1953; Lancinger 1987*) s konkrétními nálezovými situacemi. Předložené příklady nepředstavují souvislý průřez historií zástavby na městišti Lidového domu, byly vybrány s ohledem na shodná zjištění, dosažená oběma výše uvedenými disciplínami.

Zásadním přínosem provedeného výzkumu zůstává především objev dosud neznámé vodoteče umělého původu. Strouha o průměrné šíři koryta 4 metry a hloubce 150 cm byla doložena v úseku o celkové délce 19 metrů, kde důsledně zachovává orientaci východ - západ. Svou linií prakticky koresponduje s průběhem nejstarší domovní zástavby na severní straně ulice, která byla vysazena na jejím zanešeném korytě. Funkce uvedeného vodního kanálu není zatím zcela jasná, výplň spodní partie tohoto liniového útvaru však svědčí o vyšším průtoku relativně čisté vody. Na základě této skutečnosti můžeme usuzovat, že tato uměle vyhloubená strouha nesloužila jako stoka odpadních vod, ale spíše měla odvádět vodu z vydatnějšího přírodního zdroje mimo sídelní plochy. Mohla tudíž souviset s lokálními záměry v době parcelace karlovského Nového Města, kdy mohlo být zájmem urbanistů dát jedné z mnoha přírodních vodotečí na exponované sídelní ploše regulovanou podobu. Tento předpoklad není v rozporu ani s výpovědí datovacího materiálu obsaženého (bohužel velmi skromně) ve výplni strouhy. Keramický materiál z nejstarších vrstev kryjících již vyplněné koryto výkopu pak můžeme zařadit někam na přelom 14./15. století, což koresponduje s výsledky historických bádání, kladoucí výstavbu severní fronty Hybernské ulice do 80. let 14. století. I když bude třeba průběh strouhy podél celé ulice potvrdit či vyvrátit přísným dohledem nad všemi případnými terénními zásahy ve sledované oblasti, můžeme již nyní předpokládat vymezení klíčové komunikace (v místě dnešní Hybernské ul.) v samých počátcích výstavby Nového Města a možná i dříve. Takřka jednoznačně tak můžeme vyloučit starší teorie o původní komunikaci vedoucí vnitroblokem dnešní zástavby při Senovážném náměstí, a pozdním (václavském) vysazení dnešní Hybernské ulice. Škoda, že příliš krátký úsek zachycené strouhy neumožnil jednoznačné určení jejího sklonu, a tím i směr průtoku vody v jejím korytu.

Již předběžný zjišťovací výzkum poukázal na skutečnost, že recentní stavební zásahy postihly především terény v severní části parcely, zatímco její jižní partie (uliční trakt) jimi

nebyla výrazněji poznamenána. Mezi zásypy středověkých sklepů byly k našemu počátečnímu překvapení objeveny intaktně dochované starší sídlištní terény (nepodsklepené terény v natolik exponovaných lokalitách se v obdobném rozsahu dochovávají poměrně vzácně). První předběžný stavebně historický průzkum dochovaných suterénů potvrdil, že máme co činit s pravděpodobnými prolukami v původní uliční zástavbě.

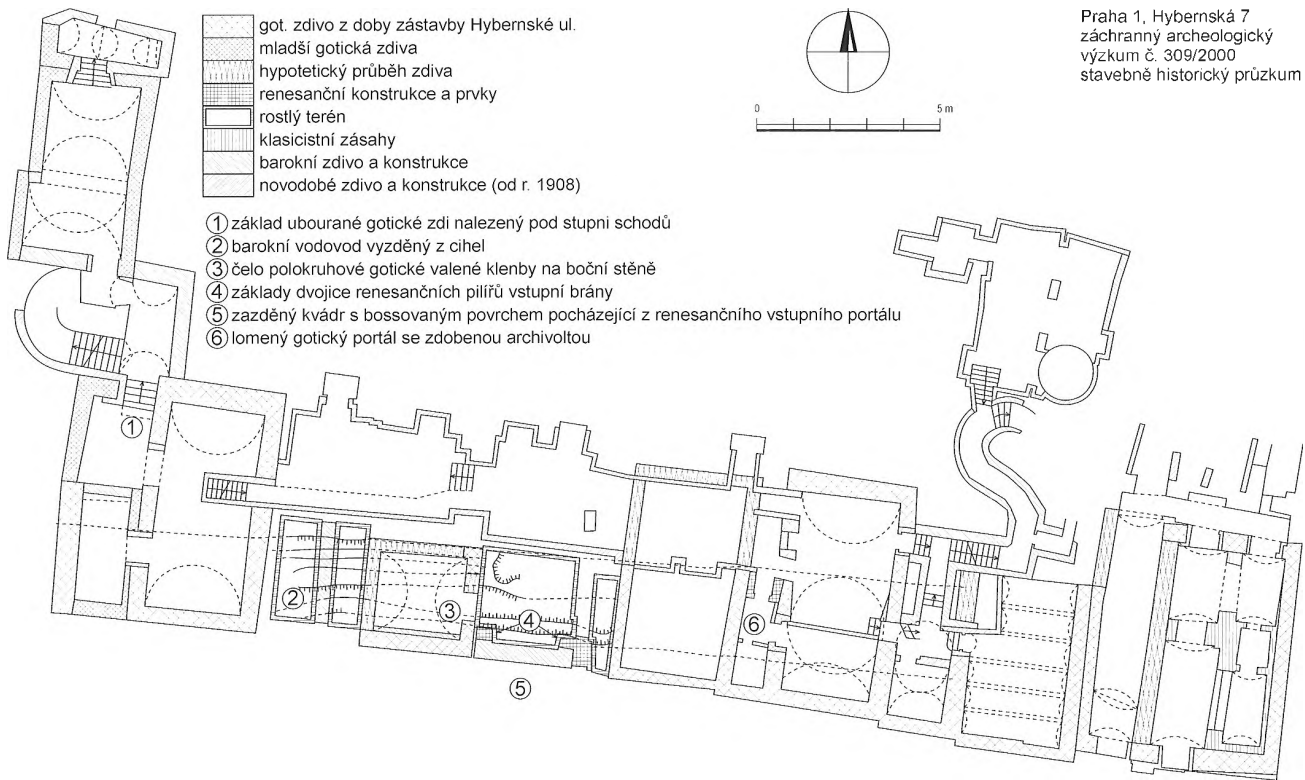
Obr. 1: Řez korytem odvodňovací strouhy.

Následně byl jak archivním studiem, tak archeologickým výzkumem na sledovaném městišti zjištěn shodný počet sedmi domů z doby původní parcelace Hyberské ulice, které tak byly vůbec poprvé v celistvosti odhaleny v suterénech dnešního palácového objektu. Byl konstatován shodný stavební typ těchto domů, odpovídající shodné době jejich založení – vzniku celého jednotného úseku uliční fronty. Stavebně historický průzkum sklepů dále naznačil způsob, jakým byly tyto domy rozšiřovány v průběhu 15. století. Co se týče novověké stavební historie, provedený archeologický výzkum napomohl potvrzení lokalizace renesančního paláce v rámci městišť dnešního Lidového domu. Posledním zde prezentovaným zjištěním je přiřazení nálezu vodovodu z barokního období k vydanému stavebnímu povolení z roku 1651, které se týkalo se napojení palácové kašny na městský vodovod.

Při konfrontaci terénního výzkumu s archivními daty bylo možné vycházet z komplexního zpracování místopisu Hybernské ulice, publikovaného Lubošem Lancingerem v Pražském sborníku historickém (*Lancinger 1987*), který představuje konečný souhrn archivních dat k jednotlivým objektům.

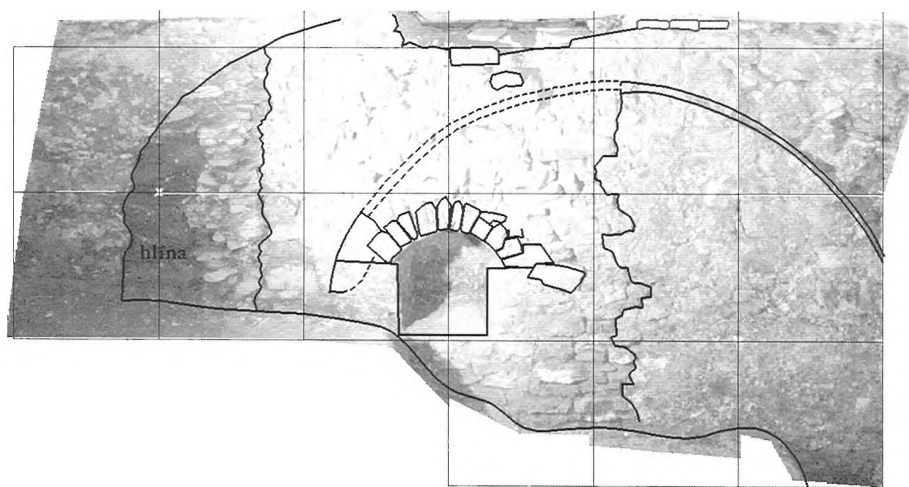
Stavebně historické vyhodnocení suterénů pod Lidovým domem vzniklo až po oděžení zásypů části zaniklých sklepů při ulici a využilo poznatků starších stavebně historických průzkumů (pasport SÚRPMO, 1977). Na půdorysu (obr. 2) lze především sledovat

Praha 1, Hybernská 7
záchranný archeologický
výzkum č. 309/2000
stavebně historický průzkum

Obr. 2: Odvoňovací strouha z přelomu 13./14. století, zřejmě už v této době vymezující linii dnešní Hybernské ulice. Středověká zástavba zde vydosla až v 80. letech 14. století.

původní počet lokačních domů, shodného stavebního typu. Dalo by se snad konstatovat, že zástavba v této části Hybernské ulice byla až typizovaného charakteru, čemuž by odpovídalo i stejné vnočení prvních zápisů o zdejších domech v městských knihách u W. W. Tomka a to do let 1387–1389 (*Tomek 1870*, II). Jednalo se o prostorově nevelké domy na úzkých hloubkových parcelách šířky okolo 6 m. Ve vrcholné fázi středověkého stavebního vývoje (před scelováním domů) dispozice představovala hloubkový dvoutrakt, sestávající z hlavního prostoru šířky do 5 m a přilehlého úzkého průjezdu či chodby šířky okolo 2 m. Přitom zjištěná situace vchodu z užšího do širšího sklepního traktu je přinejmenším u tří ze sledovaných objektů shodná. Tomuto typu domu, jak byl rozlišen a popsán na městišti Lidového domu odpovídá dispozičně i rozměrově také jeden ze středověkých domů zachovaný ve sklepiích sousedního objektu čp. 1032/II. Na Huberově panoramatu Prahy z roku 1769 lze sledovat nejvýchodnější z domů, jež byly zahrnuty do stavby Lossiovského paláce, ještě jako samostatný objekt. Jedná se o patrový dům s dvouosou fasádou, krytý sedlovou střechou, patrně s cihlovým štítem opatřeným motivem vpadlých nik. Toto vyobrazení, ačkoli pochází z mladší doby, dává rámcovou představu o hmotě a prostorovém rozsahu původních středověkých domů z doby zástavby Hybernské ulice.

Obr. 3: Čelo původní klenby (příčné dispozice) sklepa z nejstarší fáze gotické zástavby Hybernské ulice.

Stavební průzkum sklepů ovšem přinesl i další zjištění a to, že dnes dominantně se projevující podoba gotických hloubkových dvoutraktů s hloubkově orientovanými kamennými valenými klenbami není nejstarší stavební fází těchto suterénů. Nejstarší zjištěnou stavební fází jsou příčně orientovaná podélná jádra, rozkládající se na celou šířku parcely, klenutá příčnou valenou klenbou (obr. 3), jaká jsou známa z řady jiných případů na Novém Městě. Tato jádra byla druhotně, v další středověké stavební fázi, prodlužována smě-

rem do hloubky parcely, přičemž byly takto rozšířené prostory znovu zaklenuty hloubkovými valenými klenbami (s dodnes zachovanými otisky po šalování). Svědčí pro to odlišná stavební technologie zdiva i charakteristické lomy obvodových zdí. Zřejmě v souvislosti s tím došlo i k podsklepení průjezdů, které se jeví v několika případech jako dodatečné.

Obr. 4: Barokní vodovod zásobující vodou kašnu na nádvoří paláce.

Archeologický výzkum potvrdil předpoklad známý z místopisného studia, že zastavění uliční fronty (ačkoli se jednalo o hlavní výpadovou komunikaci vedoucí k městské bráně) nebylo zcela souvislé, ale sled domů byl občas přerušen prolukou a uličkou. Tato situace byla přímo potvrzena, a to dokonce dvakrát v levé části městiště, kde rostlý terén nebyl nikdy porušen středověkou stavební aktivitou (obr. 2) a kde v pozdější době scelování objektů pro renesanční palác vznikl průjezd zakončený branou, jejíž základy pilířů byly odhaleny (obr. 2, nález č. 4). V kontextu tohoto nálezu lze lépe uchopit místopisný údaj

vztahující se k roku 1548, kdy měla stát v zahradě domu U Plachejch perníkáře Jana Plachého stodola a brána do uličky vedoucí do středu bloku (*Lancinger 1987, 165*). V době o dvacet let později (1568) došlo ke spojování starších domů pro již zmíněný renesanční palác Magdaleny z Tamfeldu (*Lancinger 1987, 156*). V rozsahu dnešního Lidového domu lze tento palác situovat do prostoru mezi oba stávající průjezdy. Přesné situování zaniklého renesančního objektu (pohlčeného barokním palácem) umožnilo několik konkrétních nálezů, učiněných při archeologickém výzkumu. Byly to především nálezy částí renesančních tesaných ostění, datovatelných do druhé poloviny 16. století, nacházejících se jednak in situ v průchodu mezi sklepy sousedních domů (a dokládající tak jejich scelení), jednak druhotně v zásypech zrušených středověkých sklepů při ulici. Nalezeny byly i základy dvojice pilířů vstupní brány do průjezdu (obr. 2, nález č. 4) a také části kvádrů s bossovaným povrchem, druhotně zazděné v průčelní barokní zdi, původně nepochybně součást bossovaného reprezentativního portálu na průčelí renesančního objektu (obr. 2, nález č. 5).

Scelení starších domů do dnešního rozsahu, započaté již v době renesanční, a přestavbu na reprezentativní palácové sídlo dokončil hrabě Jan Antonín Lossi z Lossinthalu po roce 1648, záhy po ukončení bojů se Švédy, při kterých osobně velel vojenské jednotce operující v prostoru Horské brány. Za osobní zásluhy v boji byl císařem vyznamenán a odměněn, takže mohl bez váhání přistoupit ke stavbě svého sídla. Potřebné prostředky a jmění získal ve funkci kapitána, zbrojmistra a zásobovače císařské armády, takže mohl najmout renomovaného soudobého architekta Karla Luragha (*Lancinger 1987, 165*). V dubnu roku 1561 žádal tento architekt jménem stavebníka o souhlas s napojením zamýšlené palácové kašny na městský vodovod (AMP, rkp. 489, f.21). Tato vodovodní přípojka, cihlové konstrukce, byla při výzkumu odhalena v rozsahu uličního traktu, zatímco v zadní části byla zničena při přestavbě sklepů na počátku 20. století (obr. 4).

Průzkum sklepů a přízemku Lidového domu napověděl mnohé také o přístupu architekta Karla Luragha ke starším konstrukcím v rámci barokní stavby. Architekt nestavěl palácovou novostavbu od základu, naopak velmi racionálně využil veškeré stabilní zachované konstrukce stávajících domů. Především navrhl novou jednotící barokní fasádu, která „překryla“ hmoty starších domů. Systém dvou bočních rizalitů není v pojetí barokního architekta ničím jiným, nežli snahou o zakrytí nerovné uliční středověké fronty, kdy nejvýhodnější ze skoupených domů poněkud předstupoval před uliční čáru a byl proto vkomponován do nového barokního průčelí jako jeden ze dvojice rizalitů. Dělení palácového průčelí na jednotlivé kompoziční úseky přesně odpovídá lomům ve staré uliční frontě, potažmo hranicím mezi původními gotickými domy tak, jak se tyto dodnes projevují v suterénech paláce. Šířka uličního traktu paláce byla přitom předem předznamenána hloubkovým rozsahem původních gotických domů. Přízemí bylo následně upraveno vložením systému nových příček kolmých k průčelí tak, aby bylo docíleno víceméně symetrického půdorysu. Potom byl takto vytvořený pravidelný příčný dvoutrakt sklenut systémem křížových polí, takže bylo docíleno silného efektu prostorového sjednocení. To, s jakou lehkostí vytvořil architekt monumentální symetrickou kompozici v duchu baroka i přes racionální využití starších konstrukcí, svědčí o jeho nesporném mistrovství.

Na základě uvedených skutečností můžeme uzavřít konstatováním, že v případě zkoumaného areálu jsme měli před sebou archeologicky mimořádně důležité území pražské sídelní aglomerace s velmi vysokou historickou vypovídací schopností. Jeho následné odborné zpracování přineslo, a v budoucnu jistě ještě přinese, důležité informace přispí-

vající k řešení klíčových problémů současné archeologie středověkého města. Mimořádný přínos představuje v tomto případě též konfrontace výjimečně detailně zpracovaného místopisu s archeologicky odkrytými terény a situacemi, kdy tento výzkum jednoznačně potvrdil vazbu archivních dat na konkrétní objekty.

Literatura

- Juřina, P. 2001: Zpráva o zjišťovacím a záchranném výzkumu v areálu Lidového domu (Hyberská čp. 1033). Praha.*
- Lancinger, L. 1987: Z místopisu Nového Města pražského v 15.–19. století – Hyberská ulice I, Pražský sborník historický, XX, 138.*
- Píša, V. 1953: Stavební historie Lidového domu.*
- Svoboda, K. – Jeřáb, J. 1998: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu parcely v ulici V celnici čp. 1033 – Lidový dům, archiv Archaia čj. 55/98, Praha.*
- Stavebně historický průzkum objektu čp. 1033/II, L. Lancinger, D. Líbal, M. Heroutová, 1977.*
- Tomek W. W. 1870: Základy starého místopisu pražského, II, 219.*